Benedikt Rogačić

Prizor potresa iz pjesme *Proseucticon*

Danu, ho'mo! Nema smisla službu povèćat
Velikom građom[1] – suprotan italskoj obali stoji,
(Jao, griješim! stajaše, dok se nèbeskoj volji
Tako htjelo) Dubrovnik[2] – onkraj ilirskog žala,
Grad na glasu znamènit s divòtē, široko more
Pòkrī plavcama vješto sa svakim trgujuć krajem,
Plodnu ore zemlju i moćnu odgaja čeljad,
Sebi sâm gospòdār nikoga vladom ne globi.
Sada (kuku! ne valja ufat se u nesklono nebo),
Sada pak iz temelja strešen i kamenjem svojim
Zatrpan – tužan se tako prizori i dušmanskom oku –
Grad kalòvit zaùdarā prostrt u prljavu glibu.
Mnogo je puta upro šijom ù nebo i slabim
Očima motrio priliku srušene cijene kâ se
Ljeskala mirnu u valu, pa ugledav propalu diku
Prèzrē danje svjetlo i stâdē polúdio cviljet
Laku propast, hoteći sudbinski doznati ishod.
Ù vīs tlo bez oslona skače, dakako! jere
Ili pakleni udara oganj ò podnē grede;
Ili se spilje, drevne i stare, ù sebe ruše;
Lukovi im kameni pucaju, bučno ponor ih guta;
Ili se dašak koji hodi po čitavu sv'jetu,
Radi hitre struje srdit i nasilan, ljûtī
Ù srcu svomu; ili tako nebo baš hoće.

1 Rogačić hoće reći da je dosta riječi potrošio na pohvalu Cosimovih zasluga — i zaista, 1/6 pjesme (1 — 42) otpada na ovaj nemili posao. Sada počinje nedvojbeno najvrjedniji i najsnažniji dio pjesme.

2 U Rogačića Epidaur (i poslije, u stihu 111.); epskim je piscima osobito drago koristiti se ovakvim metonimijama, pa tako Vergilije, neosporni uzor Rogačićev, na mnogim mjestima Trojance naziva Frigijcima, a Rimljane Trojancima.

Ù vīs tlo bez oslona skače, a temelj se drma
Stùbokom ošinut; zemlja kamenje bljuva visòko,
Koje zatim natrag pada u majčinske skute.
Eto odmah jada: kada je propao upor,
Nestade podova, visokih kula i bedrenih kupa,
Puče vezivo kamenu – goli krovovi ziju,
Laka bez pokrova. Pò nebu lazi smrknut i taman
Oblak, regbi sad će Sunce prašinom zastrt.
Jao ù istō vrijeme nestalo ì Grāda i dana!
Duboki vapaji sada ga stanuju, prasak se lomi
Svud uz užasan trijes – ì tī si, Gòspāru dobri,[3]
Silan visòku na prijestolu, možda lomljavu čuo,
Gdje se ruše sjajni dvori od bijela Grada.
Nà što se prepali vali pa netragom pobjegli s obale –
Vile[4] kojeno zgodom igrahu tanahna kola
Ilirska morskom na vrhu, sada hitaše brže
Nà dno, gdje se sabrahu plàhē pokrivši uši.
Čak je i Neptun, zapaziv propast s pučine morske,
Cvilio, svetu dubòko onda zàronī glavu,
E da nè bi gledo propast draga mu grada.
Ejla, nebesa! Pamet samo kakovu tada
Imasmo – žacam se spomena – slomljenu velikom gužvom
Stvari i tjelésa. Negdanji krovovi padaju i kupe
Lome čeljadi glavu. Tlo pod nogama šuplje
Zjapi, o prestravljene uši grmi trijesak moćni;
Ljudima svjetlo uzima tama, a utjehu trešnja.
Nema spasa! Zlo nas globi, nemamo kuda,
Čini se, nebo će danas s visìnē nàglavce pasti;
Voda nas mori, i vatra – s nama i priroda gine.
Mi smo, bit će, česti svijeta koji će propast.
Ali nè dāj strahu da diše! Pogrebna strepnja
Dušu sokòlī, slabu od manjka danjega svjetla.
Jadna li vremena! Nitko nè molī, závjētā nema,
Samo duboko čuđenje i, mjesto užasa – strava.
Ruše se crkve, poljane, dvori, općinski i pučki,
Sravnjeni leže na golemim hrpama visoki krovi;

3 *Dobri* je *Gospar*, razumije se, upravo Cosimo, koji se hoće laskanjem prinuditi da pomogne razoreni Grad.

4 U originalu ilirske Nereide, kćeri Nerejeve, koje su uvijek na pomoći mornarima, a ovdje će biti osobito one koje imaju veze s dorskim Grcima, stanovnicima ovih krajeva u drevno vrijeme. Ima ih pedeset, a najpoznatije su Tetida, mati Ahilova, Amfitrita, žena Neptunova, i Galateja.

Sve na gomilu ide, ná se nè sličī više.
Reko bi država jednom, sad tek državi spomen –
Grobni, ako ti drago. Malo što čitavo stoji:
Izvrnute izbe, temelji šuplji i grede im gole,
Zlogukim pticama noćna sijela i brlozi zmijski.
Mimo ove obale proći će ostario mrnar
– Čio promàtrāč, sada zapanjen svjedok –
Prvim kazat će prstom, ovàkvē riječi izdàhnut:
»Negda davno mlad sam gledo Dubrovnik ovdje,
Kako velegrad ù slavi raste od Olimpa viši!
Kakove samo dvore vidjeh! Ù čudu gledah
Snažne im grede – takva se raskoš nè vidī više.
Sada, jadan prizor, svjedoči poguban udes.
Prometnim lađama i hitrim brodima opaki zlamen
Razoren podzemnom silom i shrvan velikom trešnjom.
Gle! na hrpama kamenje bezličnoj mogili nalik!
Negdanjoj resi tô je znak i jedini spomen –
Pao Dubrovnik gine sad u crnome prahu.«
»Lako ti kuće je opet sagrádit i grede im dignut,
Ali tko će saopćiti ljudsku nevolju ì kōb?
Tko će tolìkē smrti ù tīlī čas prispodòbit?
Vrh gospárā mrtvih stale rođene im kuće,
Pratri kako janjci leže nasred otára,
Kmet na dvoru gine, pod Dvorom vijećnik trune.
S dronjcima halje se grče, ù smrti rázlikē nema,
Nošnja se svećenska, anu, jarko òd krvi žari.
Skončala sva je vlastèla, svijet pogiba svuda,
Veliki ì māli, s ženama jaci muževi ginu.
Pomoći nè stižē bijeg hitrima, opreznim razlog,
Nedužnim skrušeno ufanje, zlatan bogatom dukat.
Isto svjetlo svakoga bijē, neskladna mjera
Narod tuče. Svijet pako splavljen i zgužvan
Mrije na hrpi tjelésā, gomìlā udove hladne.
Čeljad slomljenih križa gubi živote kolìkē!
Drugdje pò tlima laze ljudi ni mrtvi ni živi,
Gledaju ná se, tužni, nà svōj spravod strahòvit.
Ranjen i krvlju oblìven jedan prestravljen bježi,
Drugoga s leđa već stiže òd njega hitriji Konac,[5]

5 U originalu — Libitina, opaka božica smrti i pogreba. Ime joj hoće reći isto što i Smrt (usp. Hor. *Carmina*, III. 30).

Zatim se guši ù tēškōm prahu zatravljen slikom
Propala Grada i svojom građom prekritih dvórā.
Gòrē se ćute ipak oni koje je tovar
Kakav slomio – police tako nì smrt ni život
Neće, prije konca guta ih pò pola humak.
Jadne čeljadi! čas bi micali kamenje teško,
Čas bi trudni òd mukē skončali – dosta je bilo.
Stali pa mole, jauču, svoje ù pomōć zovu,
Ali ovih nema – drugdje ih zatekla ura –
Žeste se ì jedē ònī, psuju i griješe dušu.
Nikakve koristi nema! Strava molitve ništi.
Očevi ostarit neće, neće porasti djeca,
Žena zaglávila u ložnici muža ù pomōć zove;
Ovaj nè hajē, sebe vadi ako još može –
Zá se svatko strepi, drugoga pomoći neće.
Trupla drugóvā naùčila žívē bezumno bježat
Vidjeli ljudi odmah čega se bojati treba.
Niti da mi je gvozdeno grlo i tolìkō usta
Vêlī kolìko Briàrēj[6] na broju ruku imáde,
Niti da mi je misao laka i od potoka brža
I da siona k izrazu moćnim ušćima teče,
Ne bih mogao ù stihu rijet, ni l'jepo ni prâvo,
Kobni danak koji je ònō otelo jutro:
Zà smrt tolìkō iménā nè znām – jezik mi vene.

S latinskoga preveo i bilješkom popratio
Orsat Ligorio

Bilješka

Uoči Uskrsa 1667. — poznato je — pogodi Dubrovnik strahovit potres. Građani su koji poginuli, koji pobjegli, koji srušeno popljačkali. Knez izdahne pri jutarnjoj misi, a izginuše još četvorica od sedmorice, koliko ih stane u Malo vijeće. Srušeni je grad *pedepsavao* i požar. Četvrti dan po potresu sastali se u Revelinu, gdje je bilo premješteno blago iz Sponze, krjeposni vlastelini i desetorica među njima stanu na čelo Republike. U njih je bilo šest posilnih kapetana, među kojima i Marojica Kaboga, čije je ime čuveno s izvrsnosti u ovom poslu. Valjalo im se skrbiti čas za pljačku, čas za red, čas za požar koji

6 Briarej, Egeon, Kot i Gig su divovi hekatonhiri, djeca Uranova i Gejina, od kojih svaki imade po pedeset glava i po stotinu ruku.

je opet globio Grad. U međuvremenu odlući Vijeće da nitko nema izići i da je svima ostati izmedu Svetoga Jakova i Gruža. Vijeće tada pošalje pismo u Rim Stijepu Gradiću tražeći od njega da isposluje pomoć. Potpisane su utvare (»Knez i viječnici Dubrovačke Republike«) e da, ako bi ga slučajno presreli, pismo ne bi nehotice naškodilo domovini priopćivši tuđinu nesretnu istinu. Gradić sam sastavi neniju za mletačkog dužda,[7] a prijatelju i isusovcu Benu Rogačiću dade u zadaću da se obrati toskanskom vojvodi. Ovaj pristade, dade se na posao i tako nastade *Proseucticon* (grč. προσεύχομαι hoće reći »moliti se«; odatle pjesmi i talijanski naslov *Carme supplicatorio*). O svemu tome ovako pripovijeda Rogačićev životopisac:[8]

> »Di fatto mentre stava alla curia Generalizia venne pregato da Don Stefano Gradi Raguseo, Prefetto della Bibliotheca Vaticana, che volesse comporre un poemetto di trecento esametri latini sul terremoto di Ragusa, usando delle relazioni avute dai superstiti e di quelle che egli stesso gli avrebbe date; dedicando il lavoro a Cosimo III de' Medici. Il P. Rogacci ben volentieri, com'è chiaro, si pose al opera e compose il poemetto nel 1678, e l'offrì al Granduca, che l'aggradi molto caramente.«

Tekst koji sam prevodio je mletačko izdanje iz 1808. (v. Štivo). Ima više talijanskih prijevoda (Rogačić, 1808., Gradić, 1828.), ali onaj hrvatski još nedostaje. Prevodeći koristim se akcenatskim heksametrom, ali se držim i Vojnovićeva savjeta, koji se upire na starije dubrovačko pjesništvo, pa na talijansku brojim jedan slog gdje se vokal dotiče vokala.

Na koncu, zahvaljujem Gorani Stepanić što mi je skrenula pozornost na pjesmu.

Štivo

Crijević, Serafin Marija, 1980, *Bibliotheca Ragusina*, JAZU, Zagreb;
Gradić, Stjepan, 1828, *Le tre descrizioni del terremoto di Ragusa del M.DC.LXVII di Gradi, Rogacci, Stay*, Tipografia di Giuseppe Antonelli, Venezia;
Rogačić, Benedikt, 1808, *Del tremuoto onde fu distrutta la citt à di Ragusa l'anno MDCLXVII*, Preso Giovanni Palese, Venezia;
Slađe, Sebastijan, 2001, *Fasti Litterario Ragusini*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb.

7 *De laudibus Serenissimae Reipublicae Venetae et cladibus patriae suae carmen* (Venetiis, 1675.). Ima vijesti o pripremi drugog izdanja u Antwerpenu (Crijević: *Bibliotheca Ragusina*, IV, 117).

8 Giuseppe Rosan u djelu *Vita del P. Bendedetto o Rogacci della Campagnia di Gesù* (n. v.)